

.....
командира партизанського загону Матвеева. – ХІМ, НДФ-2937; 10. Труфанова В.Ф. В суровые годы. Воспоминания. – ХІМ, НДФ-3534; 11. Медицина в солдатской шинели: Сборник к 45-летию победы. 1945-1990 гг. / Отв. ред. А.Е.Романенко и др. – К.: Здоровье, 1985. – 317 с.; 12. Донской Я.Е., Шаповал А.П. Люди в белых халатах. – Харьков: Прапор, 1966.- 102 с.; 13. Дудко М.О. Радянська медицина на службі у партизанів України. – К.: Здоров'я, 1966. – 83 с.; 14. Здравоохранение в годы Великой Отечественной войны, 1941-1945 гг. / Под ред. М.И. Барсукова, Д.Д. Кувшинского. – М.: Медицина, 1977. – 575 с.; 15. Історія Харківського державного медичного університету, 1805-2005. / За ред. А.Я.Циганенка. – Харків: ХДМУ, 2005. – 742 с.; 16. Опыт советской медицины в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.: В 3-х т. Т. 3. / Под ред. Смирнова Е.И. и др. – М., 1958. – 578 с.; 17. Подвиги во имя Отчизны / Под ред. В.И. Исаева. – Харьков: Прапор, 1985. – 710 с.; 18. Сатрапинский Ф.В. Подвиги героев-медиков в годы Великой Отечественной войны. – Л., 1958. – 77 с.; 19. Скоробогатов А.В. Харків у часи німецької окупації (1941-1943). – Харків: Прапор, 2004. – 366 с.; 20. Хорош И.Д. Успехи здравоохранения в Харькове за 40 лет Советской власти. – Харьков, 1958. – 15 с.; 21. Вохмянин В.К., Подопрігора А.И. Харьков, 1941-й. Ч. 1: У края грозы. – Харьков, 2008. – 100 с.

Ю.В. Легун

ТОВАРИСТВО ПОДОЛЯН ПРИ УКРАЇНСЬКІЙ ВІЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ НАУК У США (КІНЦЯ 1960-Х – ПОЧАТКУ 1970-Х РР.)

Поділля здавна славилось науковцями – патріотами рідного краю, які плідно працювали на ниві історичного краєзнавства. Їх життя та діяльність і сьогодні є авторитетним прикладом для молодих істориків та сотень краєзнавців – жителів сіл і містечок Поділля, які займаються вивченням та популяризацією історії своєї малої Батьківщини.

Останні десятиліття значно розширили наші уявлення про традиції подільського історичного краєзнавства, відкрили чимало імен науковців, діяльність яких була прихована від широкого загалу. З'явилися ґрунтовні дослідження та публікації, присвячені висвітленню різноманітних особливостей подільського краєзнавства: його становлення й розвитку [1], періодизації [2], формам організації краєзнавчої роботи [3], окремим персоналіям [4].

Однак, поза увагою сучасних істориків залишається чимало цікавих сторінок з життя краєзнавства Поділля. Одним з таких мало вивчених моментів є діяльність наших земляків-краєзнавців у еміграції. Хоча українські дослідники і чимало пишуть про подолян-патріотів за межами України, переважно їхні публікації мають біографічний характер. Але праця емігрантів мала не тільки індивідуальний характер – відомо, що вихідці з Поділля не полишали ідеї створити організовані науково-краєзнавчі структури.

Одна з таких спроб припала на період кінця 1960-х – початку 1970-х років і пов'язана з Товариством подолян, створеним при Українській Вільній Академії Наук (УВАН) у Нью-Йорку [5]. Українська бібліографія цього питання надзвичайно обмежена. Як приклад, можемо згадати коротку характеристику товариства, подану в монографії В. С. Прокопчука [6]. На перешкоді вивчення проблеми стоять організаційні питання, адже переважна більшість архівних і друкованих матеріалів з інформацією про товариство знаходиться за океаном. Пошукова праця автора в архіві УВАН у Нью-Йорку у листопаді 2007 р. дозволила скласти загальне уявлення про діяльність краєзнавчої громади й окреслити основні напрями її подальшого вивчення. Новизна цього допису полягає не тільки у висвітленні неординарної для наших науковців проблеми, але й введенні до наукового обігу низки цікавих документів й інформації про окремі фонди архіву УВАН.

Становлення товариства невідомо відбулося на межі 1960-х – 70-х років. Адже саме наприкінці 1968 року сталася подія, що привернула увагу більшості уродженців Поділля – святкування 900-ліття м. Кам'янця-Подільського. Наші земляки у багатьох країнах урочисто відзначали цей ювілей, проводили святкові й наукові заходи. У одному з найбільших центрів української еміграції – Нью-Йорку – при УВАН ініціативний гурток кам'янчан і подолян утворив 28 травня 1966 р. Організаційний Комітет з метою відзначення річниці [7]. При Історичній секції УВАН була розроблена програма святкування, яка передбачала проведення цілі низки заходів та виголошення наукових доповідей. Слід зазначити, що задум проведення свята неодноразово коригувався. Остаточний варіант доносить до нас видрукована напередодні події «Програма відзначення 900-річчя м. Кам'янця-Подільського 7-го і 8-го грудня 1968 року». З неї дізнаємося, що у суботу відбулися виступи проф. О.Архімовича – Президента Академії, вступне слово виголосив М.Кравчук, далі йшли такі доповіді: «Національні риси духовного Поділля» (проф.о. І.Губаржевський), «Історія м. Кам'янця і Поділля» (др. В.Омельченко), «Природні багатства Поділля» (проф. І.Розгін), «Роксоляна султанша, дочка Поділля» (др. Я.Туркало).

На другий день, у неділю, виступали ген. П.Шандрук з доповіддю «Кам'янець-Подільський як плацдарм боротьби за Україну», «Кам'янець-Подільська духовна семінарія» (П.В. Гарбер), «Про заснування Українського державного університету в м. Кам'янці-Подільському» (інж. К.Туркало), «м. Кам'янець-Подільський під час Другої Світової Війни» (Д. Корбутяк), «Спогад про д-ра К.Солуху» (др. Приходько-Солуха), «Спогад про дослідника Поділля протопр. Ю. Січинського» (арх. Я.Січинський), «Спогад про піонера регіональних збірників проф. Загайкевича» (О.Загайкевич). Крім того, програма передбачала невеликий концерт у виконанні співачки Ганни Шерей та юних бандуристів школи о. Кіндзерявого-Пастухіва й виставку мистецьких пам'яток, мап та ілюстрацій Поділля.

Поза межами програми залишився раніше анонсований у пресі намір подолян видати до свята «Ювілейний збірник Поділля». Мабуть, саме прагнення підготувати збірник, присвячений історії, фольклору, традиціям рідного краю і був головним організаційним стимулом, що призвів до створення Товариства. Адже на цей час в США вже вийшли друком численні подібні колективні праці, об'єктом дослідження яких стали територіально менші краї Західної України: Чортківщина, Збаражчина тощо. Центральне і Східне Поділля також було представлено в еміграції сузір'ям відомих імен, однак подібної узагальнюючої праці вони не створили.

Організувавши належне святкування ювілею у США, Комітет виконав свою головну функцію. Відтак 4 вересня 1969 року Президія УВАН на своєму засіданні схвалила реорганізацію Комітету в Управу Т-ва Подолян і створення при історичній секції УВАН Кабінету дослідження Поділля ім. Ю.Січинського. Головою Товариства пленарна конференція дійсних членів УВАН 8 листопада 1969 року затвердила архітектора М.Кравчука, секретарем – С.Бартка, інженера К.Туркала – заступником голови і головою Редакційної колегії збірника [8]. Формальна кількість членів товариства швидко зросла, що підтверджує список, збережений у фонді Миколи Кравчука, у складі архівозбірки УВАН під назвою «Картотека адрес подолян»:

1. А.Рішай інж., Лос-Анджелес, Каліфорнія;
2. М.Боровський, проф. Вінніпег, Канада;
3. місіс І.Мацюк, Чикаго, Іллінойс. Голова філіалу;
4. др. І. Розгін, Іллінойс. Радник комітету товариства;
5. інж. В.Гарбар, Хантсвіл, Алабама. Радник Комітету;
6. о., проф. І.Губаржевський, Бруклін, Нью-Йорк. Член Редколегії;
7. К.Туркало, інж., Нью-Йорк. Голова Редколегії;
8. Г.Костюк, проф., Рутенфорд, НьюДжерсі. Член Редколегії;
9. М.Величківський, проф., Ірвінгтон, НьюДжерсі. Член Редколегії;
10. Л.Шевчук (Люба), Бруклін Нью-Йорк. Член Комітету товариства подолян;
11. В.Приходько, проф., Нью-Йорк. Радник Комітету;
12. др. Тетяна Приходько, Нью-Йорк. Член Комітету;
13. Ярослав Туркало, НьюХевен, Коннектикут. Радник Комітету;
14. Микола Кравчук, Ньютон, Коннектикут. Голова Комітету товариства подолян;
15. С.Бартко, Бруклін, Нью-Йорк. Секретар Комітету;
16. арх. Я.Січинський, Флашінг, Нью-Йорк. Керівник Кабінету;
17. місіс М.Прохода. Сан-Дієго, Калліфорнія. Передала справи філіалу інж. А.Рішаю;
18. місіс Драй-Хмара і міс Карачківська, Бруклін, Нью-Йорк. Членкині Комітету;
19. К.Громів, Лонг-Айленд сіті, Нью-Йорк;
20. інж. А.Гудзовський, Елмхарст, Нью-Йорк;
21. інж. А.Енгель, Асторія, Нью-Йорк;
22. місіс Лідія і Оксана Вікул, Нью-Йорк;
23. М. Отрешко-Арсський, Чикаго;
24. о. С.Кіндзерявий-Пастухів, Вест Вавілон, Лон-Айленд, Нью-Йорк;
25. І.Вараниця, Торонто, Канада;
26. Генерал А.Кузьмінський, Торонто, Канада;
27. Поченюк, «Пісня України», Торонто, Канада;
28. І.Запар, Дороті, Нью-Джерсі;
29. Григорій Казан, Мілвілл, Нью-Джерсі;
30. М.Мило, Естелл Манор, Нью-Джерсі;
31. Василь Олійник, Дороті, Нью-Джерсі;
32. Д.Кришталович (західняк), Віддвуд, Нью-Джерсі;

Серія: ІСТОРІЯ

33. П.Червоняк, Джексон Хайтс, Лонг-Айленд, Нью-Йорк;
34. Т. Коструба, Асторія, Лонг-Айленд, Нью-Йорк;
35. П.Білий, Естел-Манор, Нью-Джерсі;
36. В. Ворох, Нью-Йорк сіті;
37. проф. Леонід В. Бачинський (викладав в Кам'янці), Клівленд, Огайо;
38. місіс Теодосія Брикович, Філадельфія, Пенсільванія;
39. Стефан Ворох, Нью-Арк;
40. інж. М.Гринь, Торонто, Канада.
41. Юрій Ківерчук, Сіракузи, Нью-Йорк;
42. А.Заріцький, Нью-Джерсі;
43. Вол.Заріцький, Чикаго;
44. А.Юриняк (справжнє – Кошельняк), Філадельфія, Пенсільванія;
45. Іван Громик, Солт-Лейк-Сіті, Юта;
46. о. О.Потульницький, Сіракузи, Нью-Йорк;
47. Лука Лисенко, Клівленд, Огайо.
48. В.Басюк, Вашингтон, Пенсільванія;
49. Леон Білошицький, Торонто, Канада. Член торонтської Симфонічної оркестри;
50. Микола Гадзинський, Рочестер, Нью-Йорк (проф. фізики);
51. Анатоль Гудзовський, Елмхарст, Нью-Йорк;
52. І.Романюк, Сіракузи, Нью-Йорк;
53. проф. м. Подрутський, Лос-Анжелес, Каліфорнія;
54. П.Трембовецький, Ортанна, Пенсільванія;
55. о. Л.Форостівський, Лейквуд, Огайо;
56. арх. Юр.Шульминський (поляк, кам'ячанин), Буенос-Айрес, Аргентина;
57. Антін Постоловський, Буенос-Айрес, Аргентина;
58. проф. С.Онацький, Буенос-Айрес, Аргентина;
59. проф. Юрій Перхорович, Бруклін, Нью-Йорк;
60. Р.Осінчук, Нью-Йорк;
61. інж. Д.Одрин Гротон, Коннектикут;
62. Тиміш Олесюк, Кервілл, Техас;
63. Гео (?) Поченюк, Торонто, Канада;
64. Л.П.Романюк, Кресцент-сіті, Каліфорнія;
65. о. Павло Шпірук, полковник, Сіракузи, Нью-Йорк;
66. місіс О.Загайкевич-Мельничук, Кранфорд, Нью-Джерсі;
67. місіс Галина Журба, Філадельфія, Пенсільванія;
68. М.Чернокозинський, Сан-Франциско, Каліфорнія;
69. М. Битинський, мистець, полковник, Торонто, Канада;
70. Мирослав Григорійв, Сілвер-Спрінг, Меріленд;
71. Мр. і місіс Д.Корбутяк, Сілвер-Спрінг, Меріленд;
72. арх. О. Повстенко, Вашингтон, Д.С.;
73. місіс Ольга Приходькова, Прага, Чехословаччина;
74. В. Гайдарівський, Філадельфія, Пенсільванія;
75. кобзар П. Конопленко-Запорожець, Вінніпег, Канада;
76. Ст. Риндик, Чикаго;
77. місіс Софія Гаєвська, інж.;
78. проф. Володимир Мальків, Філадельфія, Пенсільванія;
79. Каленик Лисюк, Онтаріо, Каліфорнія;
80. Тиміш Печенюк, Вестерн Спрінгс, Іллінойс;
81. Іван Витязь, Бельгія;
82. Григорій Савин, Чикаго;
83. др. Д. Куликовський, Мюнхен, Німеччина.;
84. місіс Ольга Мак, Бразилія;
85. К.Марущак, Бруклін, Нью-Йорк;
86. інженер Зиновій Туркало, Оранжбург, Нью-Йорк;
87. І.Драбатий, Патерсон, Нью-Йорк;
88. місіс Ольга Дмитренко, Асторія, Лонг-Айленд, Нью-Йорк;

89. Теодор Тимінський, Утіка, Нью-Йорк;
90. М.Кобилянський, Лонг-Айленд, Нью-Йорк;
91. В. Ложка, Бруклін, Нью-Йорк;
92. Ананій Фалателюк, Бруклін, Нью-Йорк;
93. місіс Нанатко, Бруклін, Нью-Йорк (пожертвувала 100 доларів);
94. С.Стецюк, Австралія;
95. місіс Олександра Романченко, Мінеаполіс, Мінесота;
96. О.Чехівська, Філадельфія, Пенсільванія;
97. Віталій Левицький, Інвернес, Флорида;
98. Леон Білошицький, Торонто, Канада;
99. М.Гузар, Нью-Йорк;
100. Нестор Нововірський, Нью-Йорк;
101. В. Панасенко, Сан-Франциско, Каліфорнія;
102. Роман Коцюк, Рочестер, Нью-Йорк;
103. В.Шандор і місіс М.Січинська, Петерсен, Нью-Джерсі;
104. Віктор Романов-Гловацький, Лондон, Великобританія;
105. Іван Щербаневич, Сіракузи, Нью-Йорк, пожертвував 140 доларів.
106. др. Іван Zawalucut (?), Сіракузи, Нью-Йорк;
107. Е. Лисько, Бронкс, Нью-Йорк;
108. Р. Лисяк, Нью-Йорк.

Оскільки у списку зібрані поштові адреси потенційних членів товариства, написані вони були англійською мовою, що створює деякі проблеми при транскрипції окремих прізвищ, особливо, коли йдеться про маловідомі імена. Водночас, у реєстрі бачимо чимало видатних осіб, які багато зробили для слави Поділля. Йдеться про літературознавця Григорія Костюка [9], проф. Миколу Величківського, Євгена Онацького [10], Тиміша Олесюка [11], професора Леоніда Бачинського, журналіста Віктора Приходька, геральдиста Миколу Битинського та інших. Поруч з ними зустрічаємо і осіб, участь яких у роботі товариства обмежилася певними фінансовими жертвами (хоча сучаснику слід мати на увазі, що вартість 100 доларів зразка 1968-го року і 2008-го року істотно різняться).

Головні зусилля товариства концентрувалися на проблемі видання регіонального наукового збірника. Засідання управи, які проводилися більш-менш регулярно, переважно були присвячені видавничим питанням. Наприклад, 20 вересня 1970-го року чергове таке зібрання розглядало питання: 1. розгляд проробленої роботи Редколегії; 2. посилення акції пожертв на фонд Т-ва; 3. біжучі справи [12].

Готуючи збірник, керівництво передусім переймалося збором публікацій та фінансів на його видання. Особові фонди членів товариства в архіві УВАН у Нью-Йорку (в першу чергу фонд М.Кравчука) містять кілька списків планованих авторів та статей майбутнього збірника. Один з таких реєстрів, від 22.11.1971 р., завершується словами «за три роки (1968,69,70) зібрано 40 вищезначених писаних творів, та прийнято до фонду 1800 доларів пожертв на видання збірників «ПОДІЛЛЯ». Крім текстів статей, деякі автори надсилали свої автобіографії та фотографії.

Активізація роботи над збірником у 1971-му році пояснювалася, передовсім, організаційними зусиллями Управи. У листі до членів товариства М.Кравчук і Я. Січинський нагадували, що «...реченець остаточного викінчення зголошених ... писаних творів для Першого Тому «ПОДІЛЛЯ» – встановлюється до кінця травня цього 1971 року». Щоправда, нижче зазначалося, що термін подання наукових і ширших досліджень визначається за узгодженням з авторами.

Однак характер публікацій, що надходили до редколегії, був надзвичайно строкатим, чимало артикулів не відповідали вимогам до наукового збірника. Переважно тут подавали особисті спогади про дитинство або перебування на Поділлі під час воєнного лихоліття часів 1-ї та 2-ї світових воєн.

Але головною проблемою при підготовці збірника було кадрове питання. Ентузіастів, які могли би приділити цій справі достатньо свого вільного часу, виявилось небагато. Крім того, більшість з них була уже досить похилого віку. Характерним тут є лист, написаний М.Кравчуком до секретаря товариства С.Бартка 21 січня 1975 року. Ця дата набуває особливого звучання у світлі того, що помер голова товариства подолян Михайло Семенович Кравчук 5 лютого 1975 року на 80-му році життя: «Цим запрошую Вас навідати мене у Бавнд-Бруку і тут «на призьбі», в тісному колі, порадитись – що надалі робити в справі видання збірника подолян... Трудно скликати збори. Також і листуванням нелегко і затяжно в часі... дебатовати питання. ...Так воно водиться, що все треба

спробувати до того, як ставити крапку, або ще гірше «ні сюда ні туди», як в нас завелось, ти – роби, а ми побачимо, що й як...» [13].

Ще раніше – у 1970-му помер о. Іван Губаржевський, у 1972 пішов з життя інший активний член товариства – Микола Битинський. Відтак успіх подальшої роботи цілком залежав від того, чи вдалося би залучити до товариства молодших і енергійніших представників еміграції. Особливі сподівання тут поклалися на внука Юхима Сіцинського – Ярослава Січинського. Однак нове американське життя вимагало від нього все більших зусиль, і поступово він відійшов від справ товариства.

Ще одна перешкода на шляху збірника стає зрозуміла завдяки фразі з листа секретаря товариства С.Бартка у Вінніпег до інж. М.Боровського: «Всі регіональні товариства з Галичини видають свої збірники під патронатом НТШ, а ми одинокі прив'язані до УВАН, де вже існує Кабінет вивчення Поділля». Наукове товариство ім. Т.Шевченка виявило себе як більш організована і фінансово самостійна наукова структура аніж УВАН.

Як би там не було, але регіональний збірник «Поділля» так і не з'явився друком. Більшість надісланих до нього матеріалів осіли у архіві УВАН у Нью-Йорку. І сьогодні до багатьох з них ми можемо пред'явити ті ж претензії, що висувалися редакційною колегією – ненауковий характер, повторення вже надрукованого, концентрація переважно на власній особі. Хоча роки, які проминули від 1970-х років, значно підняли історичну вартість цих дописів, особливо біографічних матеріалів.

Завершуючи цей початковий невеликий огляд діяльності товариства подолян при УВАН, можемо констатувати, що це цікава, маловідома сторінка розвитку подільського історичного краєзнавства. Вона потребує детальнішого вивчення і висвітлення. Така пошукова робота переважно повинна проводитися у архівах різноманітних закордонних українських організацій, хоча й вітчизняні архівні і бібліотечні установи зберігають чимало матеріалів щодо діяльності товариства та окремих його членів. Так, до України було перевезено особовий фонд Г.Костюка. В українських архівах можна відшукати і біографічні матеріали з доемігрантського життя багатьох членів товариства.

Інший напрям вивчення цієї наукової громади пов'язаний з опрацюванням матеріалів краєзнавчого збірника. Можливо, у майбутньому, статті, надіслані до редакції регіонального збірника, можуть бути надруковані як окреме видання або стати кістяком для збірки матеріалів з історії цього товариства.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Прокопчук В. С. Розвиток краєзнавства на Поділлі // Дис... канд. іст. наук. – К., 1994.; Баженов Л.В. Становлення і розвиток історичного краєзнавства Правобережної України (кінець XVIII – перше десятиріччя XX ст.) // Дис... д-ра іст. наук. – К., 1996.; Бульба Т.С. Становлення та розвиток краєзнавчої бібліографії Поділля (друга половина XIX – XX ст.) // Дис... канд. іст. наук. – К., 1995.;
2. Кошель О. м. Краєзнавство, історія й культура Поділля у діяльності представників православної та римо-католицької конфесій XIX-початку XX ст. // Дис... канд. іст. наук. – Чернівці, 1999. – 203 с.;
3. Каньоса А. м. Наукові та громадські форми історичного краєзнавства на Поділлі (кінець 50-х – 80-і рр. XX ст.) // Дис... канд. іст. наук. – Донецьк, 2001. – 187 с.;
4. Іваневич Л.А. Кость Широцький – науковець, громадсько-просвітницький та педагогічний діяч // Дис... канд. іст. наук. — Чернівці, 2006.;
5. Савчук З.С. В.Д.Отамановський (1893 – 1964) – вчений, педагог, організатор науки // Дис... канд. іст. наук. — К., 2006.;
6. Українська вільна академія наук (УВАН) – академія, створена 15 листопада 1945 в Аугсбурзі гуртом українських учених в еміграції. Тоді ж схвалено проект статуту, який визначав УВАН як спадкоємця традицій і продовжувача діяльності ВУАН у Києві 1920 – поч. 1930-х рр. Члени УВАН, які переїхали до США, 1950 обрали тимчасову управу і заснували Фундацію УВАН. УВАН у США має тепер кілька відділів, серед них – Іст. – Філол.;
7. Прокопчук В.С. Історичне краєзнавство Правобережної України 30-х років XX – початку XXI ст.: від репресій, занепаду до відродження, розквіту. – Кам'янець-Подільський, 2005. – 599 с.;
8. Свобода. – Нью-Йорк. – 19 вересня 1971 р. – № 168.;
9. Nuestro Llamado, Буенос-Айрес. – 21 липня 1970 р. – с. 5.;
10. Див: Баштова Н.Г. Григорій Костюк – історик літератури та літературний критик // Дис... канд. філол. наук. – К., 2002. – 188 с.;
11. Див: Верстюк Т., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. — К., 1998. — С. 140.;
12. Червак Б. Євген Онацький — універсалізм і європейськість // Кам'янець-Подільський вісник. — 1996. — 13 січня. — С. 5.;
13. Див: Біляїв В. На неокраїні крилі... — Донецьк: Східний видавничий дім, 2003. — 348 с.;
14. Архів УВАН у Нью-Йорку. – Фонд М.Кравчука. – б\н. – Лист до членів товариства;
15. Архів УВАН у Нью-Йорку. – Фонд М.Кравчука. – б\н. – Лист до Степана Бартка.